

Magyarország az amerikai sajtóban az első világháború idején

Történetírásunk régi adóssága az első világháború korabeli amerikai közvélemény alapos elemzése. A jelen tanulmány ennek a problémakörnek egy magyar szempontból korántsem marginális vonalát, az egykorú amerikai sajtóban Magyarországról kialakult képet mutatja be. Ezzel kapcsolatban előljáróban három fontos tényezőre kívánjuk felhívni a figyelmet. 1.) A magyar szemmel bőségesnek tűnő forrásanyag ne tévesszen meg senkit: a továbbiakban bemutatandó cikkek alig tucatnyi sajtótermékből származnak, miközben a vizsgált korszakban az Egyesült Államokban több, mint kétezer napi- és tizenötezer hetilap jelent meg. (Ezek többsége nem angol nyelvű újság volt; a szétszórtan élő alig félmillió magyar kolónia például 28 napilapot „tartott el.”)¹ 2.) Az Egyesült Államok története során a közvélemény szerepe a külpolitikai döntések meghozatalában mindig igen korlátozott volt;² az amerikai sajtó Magyarországról alkotott képe leginkább azt mutatja, hogy az utca embere mit tudhatott meg a sajtóból Magyarországról és a Monarchiáról. 3.) Vizsgálódásunkat alkalmanként ki kell terjesztenünk a Monarchiára is, mivel Magyarország a háború végéig az Osztrák-Magyar Monarchia része volt, s e tény természetesen nemcsak az amerikai külpolitikát, hanem a közvéleményt is befolyásolta.

Thomas Woodrow Wilson elnök Habsburg (és ezen belül magyar) politikája három szakaszra osztható. Az első szakasz a háború kezdetétől 1917. január végéig tartott, s gyakorlatilag egybeesik az Egyesült Államok semlegességének időszakával. Ekkor Wilson a felmerülő kérdésekre, problémákra nem egy kidolgozott politikát követve, hanem rögtönözve reagált. 1917. februártól (az amerikai-német diplomáciai szakítás időpontjától kezdve) Wilson célja a háború megnyerése volt. Ennek kulcsát az amerikaiak a német-osztrák szövetség megbontásában látták – úgy vélték, hogy Németország csak akkor győzhető le, ha a Monarchia kilép a háborúból. 1918. áprilisáig Wilson a Monarchiával kötendő különbékét szorgalmazta, a Habsburg-birodalom feldarabolását követelő politikusokkal (Milan Stefanik, Vasile Stoica, stb.) szóba sem állt. 1918. április-májusban azonban ezt a megoldást lehetetlenné tette egy sor diplomáciai és katonai bonyodalom. Wilson, más elképzelése nem lévén, feladta korábbi politikáját és csatlakozott a Monarchia szétrobbantását szorgalmazókhoz.³

¹ Jones, Maldwyn A.: *The Limits of Liberty. American History, 1607-1980.* Oxford, 1983. 342.; Park, Robert E.: *The Immigrant Press and Its Control.* New York, 1922. 300.

² McCormick, Thomas J.: *America's Half Century. United States Foreign Policy in the Cold War.* Baltimore, 1989. 7-16.; Levering, Ralph B.: *The Public and American Foreign Policy, 1918-1978.* New York, 1978. 19-36.

³ A legjobb összefoglalások: Mamey, Victor S.: *The United States and East Central Europe, 1914-1918. A Study in Wilsonian Diplomacy and Propaganda.* Princeton, 1957.; és Unterberger, Betty Miller: *The United States, Revolutionary Russia, and the Rise of Czechoslovakia.* Chapel Hill, 1989.

Pedig legalább még egy logikus alternatíva létezett: a Monarchiát Bécs-Budapest szakítással is harcképtelenné lehetett volna tenni. Ezt a megoldást az amerikai sajtó szorgalmazta ugyan, az elnök azonban kereken elutasította. (Ez az epizód is bizonyítja, hogy a vizsgált korszakban a sajtó nem politikaformáló tényező Amerikában, legfeljebb alternatívákat vázolhat fel.)

Az első világháború kezdetén az amerikai sajtó számára Magyarország nem több, mint egy egzotikus, távoli világ, „Kossuth országa”; a magyarok pedig szabadság-szerető, vígkedvű, szótartó nemesemberek, akik szeretik a zenét, a nőket és a bort. Ez a kép a háború során átalakult, s az amerikai sajtót vizsgálva egy, a realitásoknak sokkal inkább megfelelő, ugyanakkor másfajta túlzásokkal is terhelt kép tárul elénk. Röviden összefoglalva: míg 1914-15-ben az amerikai sajtó a háború nagy kérdéseivel foglalkozott és a később vázolandó diplomáciai bonyodalmakra reagált, addig 1916-ban a sajtó a Mitteleuropa tervet vitatta és két Magyarországot is megjárt amerikai tudósító beszámolóit olvashatták az érdeklődők. 1917 első felében a diplomáciai szakítás és a Németországnak küldött hadüzenet (1917. április), második felében pedig egy esetleges magyar-osztrák szakítás állt az érdeklődés középpontjában, s megjelentek az első cikkek, melyek a Monarchia feldarabolását követelték. 1918 elején napvilágot láttak az első igazán kritikus hangvételű írások, s Wilson drámai fordulatát követően az amerikai közvélemény is a Monarchia elnyomott népeinek nemzeti önrendelkezési jogát kezdte követelni. Ennek következtében a háború előtti idealizált Magyarország-kép 1918 folyamán teljesen átalakult, nyíltan magyarellenessé vált. A továbbiakban ennek a folyamatnak a részleteit vizsgáljuk, elsősorban a *New York Times*, a *New York World*, a *Philadelphia Public Ledger* és a *Kansas City Star*, valamint a *The Nation*, a *New Republic* és a *The Fatherland* segítségével.

* * *

Az európai háború kitörésekor a Wilson-kormányzat az Egyesült Államok számára egyetlen logikus utat választotta és deklarálta semlegességét. Wilson jól tudta, hogy a vezetése alatt álló ország kivételesen kedvező helyzetben van: egyfelől semlegesként a háborúzó felekkel való kereskedelem óriási hasznot ígért, másfelől az USA közvetítőként, a béke megteremtőjeként léphetett fel. A semlegességről azonban hamar kiderült, hogy nem több, mint illúzió. A britek blokád alá vonták a Központi Hatalmakat, s ezzel gyakorlatilag monopolizálták az amerikai hadianyagpiacot. Mivel a Központi Hatalmak tiltakozása Washingtonban süket fülekre talált, a német és osztrák-magyar szabotőrökre és tengeralattjárókra hárult a feladat, hogy érvényt szerezzenek Berlin és Bécs álláspontjának. A Szövetségesek személyszállító hajókon vitték a hadianyagot Európába, s gyakorlatilag mit sem sejtő civilekkel védték hadiszállítványukat. (Ez volt a helyzet a Lusitania nevű brit gőzös esetében is 1915-ben).⁴ A nyílt szabotázs és a személyszállító hajók megtorpedózása komoly felháborodást váltott ki Amerikában, s ezt a németellenes hangulatot szította egy remekül megszervezett brit propagandakampány is. Tovább javította a britek

⁴ Walter LaFeber: *The American Age. US Foreign Policy at Home and Abroad, 1750 to the Present.* New York, 1994. 287.

helyzetét, hogy a háború kitörését követően, még 1914 augusztusában, elvágta a Németországot Amerikával összekötő tengeralatti kábelt. Így a lépéshátrányba került Központi Hatalmaknak más módot kellett találniuk arra, hogy az amerikai közvéleményt álláspontjukról tájékoztassák.⁵ A német kormány számos amerikai újságot vásárolt fel és ezeket a semleges országok követségein keresztül látta el hírányaggal. Így jutottak arra a gondolatra is, hogy léterhozzák a *The Fatherland* című angol nyelvű hetilapot, „Igazságot Németországnak és Ausztria-Magyarországnak!” mottóval. Ezzel párhuzamosan a Monarchia képviselői is arra törekedtek, hogy az amerikai közvélemény elé terjesszék saját hivatalos és nem hivatalos álláspontjukat, ám ők az újvilági propagandakampányban csak másodlagos szerepet játszottak.

Egy másik, nem kevésbé súlyos probléma, mellyel mind az amerikai kormány, mind a sajtónak számolnia kellett, a bevándorlók helyzete volt. 1880 és 1914 között több mint 20 millió bevándorló érkezett az Egyesült Államokba, többségükben Kelet-, Közép- és Dél-Európából, s az iparban helyezkedtek el szakképzetlen munkásokként. Amikor a háború kitörését követően az Egyesült Államok átállt a hadianyag-termelésre, az a különös és ellentmondásos helyzet állt elő, hogy az „új bevándorlók” (köztük a magyarok is) gyártották azokat a fegyvereket és hadianyagokat, melyeket az antant vett meg és anyaországuk ellen fordított. Ezek a bevándorlók természetesen a többek között szabotázsakciókat is szervező német, illetve osztrák-magyar követség mellé álltak, ami tovább nehezítette egyébként sem irigylésre méltó helyzetüket. Ráadásul a naturalizált (amerikai állampolgárságot elnyert) bevándorlók választópolgárok is voltak. Wilson nyílt pártossága azt jelentette, hogy az 1916. évi elnökválasztáson aligha számíthat a német és ír szavazatokra. Természetesen ezek a problémák, a háború nagy kérdései mellett, nemcsak az amerikai külpolitika irányítóit, hanem a közvéleményt és a sajtót is nagymértékben foglalkoztatták.

Az európai háború kitörése felkészületlenül érte az amerikai sajtót, s csak 1914 késő őszére alakult ki az a vélemény, hogy a korábban lokális háborúnak gondolt osztrák-magyar-serb konfliktus világéggéssé nőtte ki magát, s hogy hosszan tartó háborúra kell számítani. A közvéleményt ekkor még elsősorban a németek által lerohant semleges Belgium sorsa foglalkoztatta. Ugyanakkor a háborús felelősség kérdését mind a napi-, mind a hetilapok csak érintőlegesen tárgyalták, bár már 1914 augusztusában felmerült az az egyébként megalapozatlan vád, hogy a háborút gróf Tisza István magyar miniszterelnök provokálta. Ezt a vádat először nem a Monarchia feldarabolását szorgalmazó antant politikusok, nem is a csehek és a délszlávok, hanem a háború kitörésekor éppen az Egyesült Államokban tartózkodó gróf Károlyi Mihály hangoztatta, a *Cleveland Leader* című újságnak adott interjújában.⁶ A háborút egyébként a gyakran klisékben gondolkozó amerikai közvélemény a „demokrácia” és

⁵ Lasswell, Harold D.: *Propaganda Technique in the World War*. New York, 1927.; Read, James Morgan: *Atrocity Propaganda, 1914-1919*. New Haven, 1941.; Ponsoby, Arthur: *Falsehood in Wartime. Containing an Assortment of Lies Circulated Throughout the Nations During the Great War*. London, 1928.; és Sanders, M. L. és Taylor, Philip M.: *British Propaganda During the First World War, 1914-1918*. London, 1982.

⁶ Ernő, Ludwig: Az amerikai magyarság és a világháború. *Új Magyar Szemle*, 1921/5. 142. Ludwig a Monarchia clevelandi főkonzula volt a világháború idején.

az „autokrácia” közötti leszámolásnak tekintette. Jelentős szerepe volt ebben Nicholas Murray Butlernek, a New York-i Columbia Egyetem elnökének, aki „Cosmos” álnéven számos vezércikket írt a *New York Times*-nak 1915 során. Ez a gondolat, mely később Wilson retorikájának is kulcseleme lett, minden valószínűség szerint Butlertől származik, aki azonban bevallottan nem tudta ebbe a képletbe beilleszteni a demokratikusnak aligha nevezhető cári Oroszországot.⁷

A háborút teljesen másként értelmezte, ugyancsak a *New York Times* hasábjain, gróf Apponyi Albert, a korszak Amerikában legismertebb és nagy tiszteletnek örvendő magyarja. 1915-ben Apponyi egymaga többet tett az amerikai közvélemény megnyeréséért, mint a Központi Hatalmak összes politikusa és propagandistája együttvéve. Apponyinak, elsősorban a New York-i bankár, Konta Sándor segítségével négy hosszabb írása is megjelent a korszak vezető amerikai napilapjában. Az első kettő az 1915. január 17-i szám vasárnapi mellékletében látott napvilágot. Apponyi szerint a háborút Oroszország provokálta azzal a nyíltan hirdetett céllal, hogy a Monarchia szláv területeit megszerezze. Nicholas Murray Butlernek címzett, 1915. március 28-án megjelent nyílt levelében Apponyi elsősorban az amerikai semlegesség hiányát elemezte. A hadianyag-szállításokkal kapcsolatos hivatalos német és osztrák-magyar álláspont ismertetése után rámutatott arra, hogy az Egyesült Államok kormánya pártosságával békeközvetítői hitelét teszi kockára. Butlernek a „demokrácia az autokrácia ellen” tézisét boncolgatva Apponyi azt írja, hogy az antant táborából egyedül Nagy-Britannia tekinthető demokratikusnak, hogy bizonyos korábbi események (itt valószínűleg a Dreyfuss ügyre gondolt) erősen megkérdőjelezzik Franciaország demokratikus voltát, és hogy Oroszországra ez a kategória egyáltalán nem illik. Apponyi azonban ennél is tovább ment: „Oroszország nem csupán a szövetséges hatalmak egyike,” hanem a vezetőjük: „Újra és újra meg kell ismételnem, eredetét tekintve ez egy orosz háború, világosan megfogalmazott orosz hódítási programmal.”⁸ Cikke zárásaként a háború utáni nemzetközi együttműködés lehetőségeiről is írt. Azt javasolta, hogy a háború után hozzanak létre egy „nyugati koalíciót” az Egyesült Államok részvételével, de Oroszország nélkül, mert ez utóbbi „olyan keleti mentalitást képvisel, mely magában hordozza a hódítás és az agresszió szellemét.” Érdekes módon azonban nem zárta ki annak a lehetőségét sem, hogy a későbbiek során Oroszország csatlakozzon ehhez a „nyugati koalícióhoz.” Apponyi szerint ugyan Oroszországnak még legalább kétszáz évre volna szüksége ahhoz, hogy demokratikussá váljon, ám a kínai és japán „sárga veszedelem” arra kényszerítheti, hogy a nyugati világ segítségét kérje. Utolsó nyílt levelét, mely 1915. október 12-én jelent meg, egy bizonyos Mr. Allennek, a Világbéke Alapítvány tagjának címezte. Ebben korábbi észrevételeit ismételte meg, ám sokkal szenvedélyesebb hangnemben, mint addig bármikor: „Hogyan is állíthatja Ön azt, hogy Franciaország és Anglia azokért az elvekért harcol, melyeket Amerika is magáénak vall, amikor ők Oroszország szövetségesei?” Ebben az írásában Apponyi éles hangon bírálta az amerikai politikát is: „Mit számít az a néhány száz ember aki a Lusitániával pusztult, bármennyire mélyen is gyászoljuk a sorsukat, összevetve azzal a sok százezerrel, akiket

⁷ Cosmos (Nicholas Murray Butler): The Basis of Durable Peace. New York, 1917.

⁸ Az alábbiakban minden idézetet saját fordításomban közlök.

az oroszok ölnek meg amerikai puskákból kilőtt amerikai lőszerrel, amerikai robbanóanyaggal – melyek zálogai annak a szimpátiának, amit a legsötétebb zsarnokság és indokolatlan agresszió képviselője iránt mutat egy békeszerető demokrácia?”

Apponyi zárógondolata („Állítólagos semlegességének nyilvánvalóan igazságtalan volta alkalmatlanná teszi az Egyesült Államokat arra, hogy békeközvetítőként lépjen fel.”), valamint a Lusitania elsüllyesztését követő amerikai felháborodás alábecsülése hiba volt, ezek ugyanis egyszer és mindenkorra véget vetettek egyszemélyes amerikai sajtókampányának. Amerika-barát megnyilvánulásait a sajtó továbbra is rendszeresen idézte,⁹ ám a fent bemutatotthoz hasonló publikációs lehetőséget nem kapott. Feltétlenül rá kell mutatnunk arra a tényre is, hogy a háború során Apponyi egyetlen írásában sem követelte független magyar állam létrehozását.

Abban, hogy az amerikai sajtó 1915 ősztől kezdve nem különösebben érdeklődött a Monarchia álláspontja iránt, fontos szerepe volt az úgynevezett Dumba-ügynek. Constantin Theodore Dumba a Monarchia washingtoni nagykövete volt, s egyben a keleti part egyik legnépszerűbb külföldi politikusa. Miután az egyoldalú fegyverszállítások elleni tiltakozásai nem hoztak eredményt, 1915 nyarán Dumba drámai lépésekre szánta el magát. A *Szabadság* nevű amerikai magyar napilapban, állítólag Dienes Márton szerkesztő kezdeményezésére, felhívást intézett az Amerikában élő Habsburg alattvalókhoz, miszerint azokat, akik tovább dolgoznak a hadiiparban, árulóknak nyilvánítják, s a háború után, ha a Monarchiába visszatérnek, haditörvényszék elé állítják. Dumba nagykövet ezenkívül részt vett még különféle kisebb szabotázsakciók és sztrájkok szervezésében is. Számára tragikus módon, a Ballhausplatznak küldött jelentését a brit titkosszolgálat az amerikai cseh Emmanuel Voska információja alapján elfogta, és a Wilson-kormánynak átadta. Dumbát persona non gratanak nyilvánították és kiutasították az országból.¹⁰ Ezt az ügyet az amerikai sajtó egy hónapon át rendszeresen tárgyalta, és néhány korántsem hízelő karikatúra is megjelent Dumba eltávolításáról. Az angol nyelvű lapok közül egyedül a német kormány által létrehozott *The Fatherland* volt kíváncsi Dumba álláspontjára.¹¹ Ugyanakkor Kende Géza, az *Amerikai Magyar Népszava* társszerkesztője cikket írt a *New York Times* számára: „Vajon az amerikai sajtó és az amerikai emberek elgondolkoztak-e azon, akárcsak egy pillanatig is, hogy mit is jelent az Amerikában élő magyarok számára az, hogy ők gyártják azokat a fegyvereket, melyek testvéreiket ölik meg és szülőházukat pusztítják el? Nem látják a helyzet sötét, tragikus oldalát? Nem bűn-e az anyaország ellen, ha szándékosan és tudatosan segítik az ellenségeit, akik el akarják pusztítani? Nem kötelessége-e Ausztria-Magyarország nagykövetének és minden jó amerikai polgárnak is, hogy segítsék ezeket a kilátástalan helyzetben lévő szegény magyarokat, és hogy lehetőséget biztosítsanak arra, hogy ezek az emberek olyan foglalkozást űzhessenek, mely nem áll ellentétben érzéseikkel és érzelmeikkel?” Kendőnek azonban 1915 szeptemberében, a magyarokkal szembeni ellenséges légkörben nem lehetett igaza. Írását az ország vezető napilapja az alábbi fő- és

⁹ A *New York Times* 1916. szeptember 23-i számának címlapján: „AMERIKA HOZZA A BÉKÉT, MONDJA APPONYI A MAGYAR PARLAMENTNEK.”

¹⁰ Constantin Theodore Dumba: *The Memoirs of a Diplomat*. London, 1933.

¹¹ Az 1915. szeptember 29-i számban, a 184–85. oldalon.

alcímmel jelentette meg: „EGY MAGYAR HELYESLI DR. DUMBA TETTÉT” és „KENDE SZERKESZTŐ SZERINT A NAGYKÖVET JOGOSAN PRÓBÁLTA MEGBÉNÍTANI A HADIANYAGGYÁRAKAT.”¹²

Miután a Dumba-ügy következtében üldözni és zaklatni kezdték az amerikai magyarokat, munkahelyükről elkergették őket, sőt néhányat közülük meg is vertek, az egyetlen járható utat választották: 1916 januárjától számos hűségünnepet rendeztek és hűségnyilatkozatokat tettek új hazájuk mellett.¹³ Ugyanakkor az amerikai sajtó a Monarchiát egyszerűen csak Németország csatlósaként kezdte emlegetni. Dumba hazaküldése súlyos diplomáciai–politikai következményekkel is járt. A Ballhausplatz nyilvánvalóan rossz néven vette az amerikaiak lépését és csak 1917. január végén küldött új nagykövetet Washingtonba. (Ekkor azonban már késő volt: a Wilson kormány akkor már nem fogadta a Monarchia új követét, gróf Adam Tarnowskit, mivel éppen a diplomáciai kapcsolatokat készült megszakítani Németországgal.) S az 1915. évnek még nem volt vége. November 7-én egy Habsburg felségjelű (valójában német) tengeralattjáró elsüllyesztette az Ancona nevű olasz gőzöst. A támadás során kilenc amerikai is életét veszítette, s Wilson tanácsadói a Monarchiával való azonnali szakítás mellett kardoskodtak. Az elnök ezt elutasította, minden bizonnyal azért, mert nem akarta magát ilyen döntő lépésre elszánni az 1916. évi elnökválasztás előtt.¹⁴

1915 során Európában megindult a nem hivatalos propagandakampány a Monarchia feldarabolása mellett, s az amerikai sajtó is foglalkozni kezdett a Habsburg birodalom jövőjével. Ezt a kérdéskört mindenekelőtt a Walter Lippmann és Herbert Croly által szerkesztett *New Republic* nevű hetilap tárgyalta. A lap 1915. január 16-i számában a jónévű amerikai haditudósító, Frank H. Simonds fejtette ki nézeteit. Simonds azt jósolta, hogy a Monarchia elveszíti majd területeinek egyharmadát (ezen belül Erdélyt is), és hogy a Habsburg birodalom átalakul egy Ausztriából, Magyar-, Cseh- és Horvátországból álló amerikai típusú föderációvá. Az amerikai újságíró a Monarchia területi veszteségeit elkerülhetetlennek tartotta, feldarabolását viszont ellenezte, ez ugyanis vég nélküli háborúskodáshoz vezetne az utódállamok között. Az Erdéllyel kapcsolatos megjegyzését érdemes idézni: „[Erdély] történelmileg része annak a Dacia Provinciának, amelynek lakóitól a románok erednek. Végül is a magyar nemzet, mely már régóta uralkodik itt, kivíta a román lakosság gyűlöletét, mivel ugyanazokat a módszereket alkalmazta, melyek az osztrák uralmat tették gyűlöltté Olaszországban. Elkerülhetetlen az, hogy Románia hamarosan belépjen a háborúba, elfoglalja Erdélyt, és 21 000 négyzetmérfölddel gyarapítsa területét.” Aligha meglepő, hogy az amerikai magyar sajtó ezért az írásáért élesen bírálta Simondst, és a béke csak akkor állt helyre, amikor 1920-ban az amerikai újságíró felemelte szavát

¹² Az 1915. szeptember 19-i számban.

¹³ Steven Bela Vardy: *The Hungarian-Americans*. Boston 1985. 88–91; Puskás Julianna: *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban, 1880-1940*. Budapest, 1982. 303-15.

¹⁴ Gerald H. Davis: *The „Ancona” Affair: A Case of Preventive Diplomacy*. *Journal of Modern History*, 1966/3. 267-77.

a trianoni béke ellen.¹⁵ Simondshoz hasonlóan az angol Henry Noel Brailsford (a népszövetségi eszme egyik kidolgozója) is az európai hatalmi egyensúly aspektusából közelítette meg a kérdést, és ő is a *New Republic* számára írt cikket. „MAGYARORSZÁG ÉS A FÜGGETLENSÉG” című írásában komoly szakértelemről tanúságot téve elemezte a magyar álláspontot. Ugyanakkor a magyarok jövőjét a Monarchia feldarabolása esetén egy balkáni föderációban látta biztosítottak, melybe Magyarországot saját akarata ellenére fogják majd belekényszeríteni. Brailsford szerint a magyarok azért fogják a föderációt elfogadni, mert azon belül „ugyanazt a szerepet fogják majd játszani, mint Poroszország a Német Birodalomban,” bár „a tipikus magyar úgy gondol a balkáni népekre, mint az európaiak Afrikára.” Brailsford szerint azonban erre aligha kerül majd sor, a Monarchia, területi veszteségei ellenére, fennmarad a háború után is: „A háború után Ausztria-Magyarország] lehet, hogy másodrangú hatalom lesz, s az lesz nagyszerű küldetése, hogy azután önmaga belső átszervezésével törődjön. De azok a gazdasági és politikai okok, melyek kizárják Magyarország és Csehország teljes önállóságát, megmentik majd a Monarchiát. Szeretettel nem ébreszt, csak helyi gyűlölködést szít. Szükségből marad meg.” Brailsford ugyanezeket a gondolatokat vetette fel „A NEMZETISÉGEK ÖRDÖGI KÖRE” című cikkében, mely szintén a *New Republic*-ban jelent meg, 1916. szeptember 16-án.

1916 során az amerikai sajtóban egy további elképzelés is napvilágot látott a Monarchia jövőjéről: az úgynevezett Mitteleuropa tervezet. Ennek gyökerei legalábbis a századfordulóig nyúlnak vissza, s a francia publicista Andre Cheradame már 1901-ben támadta ezt a német keleti terjeszkedési programot. A háború során Amerikában az első Mitteleuropa tervezetet a *The Fatherland* publikálta még 1914 decemberében: Franz von List német publicista féloldalas cikkében elemezte egy német vezetés alatt álló Közép-Kelet-Európa esélyeit, lehetőségeit. Naumann 1915-ben megjelent Mitteleuropa című művét 1916 második felében lefordították angolra, s a későbbiekben az amerikai sajtó rendszeresen utalt rá. Az első és egyetlen komoly elemzés a *The Nation* nevű vezető politikai hetilapban jelent meg, Gostav Pollak tollából. Az „EGY »KÖZÉP-EURÓPA« VÍZIÓJA” című 1916. december 14-én megjelent kilenc-hasábos (!) írásában¹⁶ Pollak darabokra szedte a tervet és rámutatott számos gyenge pontjára (a várható német-osztrák ellentétre, a nemzetiségek ellenállására, a német nyelv bevezetésének nehézségeire, stb.). A magyarokkal kapcsolatos nézeteit az alábbi sorokban foglalta össze: „Még ha a németeket és az osztrákokat magukkal is ragadják az ilyen hangzatos kifejezések, számíthatunk arra, hogy a józan gondolkodású magyarok a saját érdekeik előtérbe helyezésével majd felülvizsgálják a helyzetet a háború után. A magyaroknak sohasem ízllett túlzottan az unió Ausztriával, és bármi is legyen a jelenlegi álláspontjuk, soha nem fogják megengedni, hogy a Kettős

¹⁵ A Clevelandben megjelent *The Commentator* 1920 augusztusi számának 6. oldalán ezt olvashatjuk: „Kiseb pontatlanságokról eltekintve Mr. Simondsnak igaza van. Jelenlegi véleménye a magyarországi helyzetről [mely a *The Review of Reviews* 1920 júniusi számában jelent meg] annál is fontosabb, mert ő korábban a Versailles-ban oly leplezetlenül megnyilvánult intoleráns francia álláspontnak volt a leglelkesebb támogatója.”

¹⁶ Az írás fontosságát bizonyítja, hogy Pollak cikke a lapban az átlagosnál mintegy háromszor nagyobb terjedelmű volt.

Monarchia olyan dologban vegyen részt, mely a jövőben a cselekvési szabadságukat korlátozhatná.” Amint majd látni fogjuk, 1917 folyamán a Mitteleuropa tervezet az amerikai sajtóban átalakult „pán-germán összeesküvéssé,” és a hazai propaganda szerves részévé vált.

A Dumba-ügy és a Mitteleuropa tervezet nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az amerikai közvélemény a Monarchiát már 1916 végén Németország csatlósának tartotta. Ezt használták fel később a Monarchia feldarabolását szorgalmazó politikusok és propagandisták terveik „igazolására.” Amerikai szemmel nézve a Habsburg Birodalom nem sok vonzerővel bírt: monarchia volt és nem köztársaság, katolikus és nem protestáns, s nem tartották megfelelőnek a politikai szabadságjogokat, például a választójogot sem. A Monarchia amerikai leértékelésével egyidőben megjelent egy magyar szempontból igen fontos új elem: az a legenda, hogy a Monarchiát nem Bécs, hanem Budapest irányítja. Ezért különösen érdekes, hogy az amerikai sajtó mit írt arról a négy magyar politikusról, akiket egyáltalán ismert. Gróf Andrássy Gyuláról például gyakorlatilag semmit: a bécsi *Neue Freie Presse* 1917. február 18-i számában megjelent, Amerikába a londoni *The Times* „tolmácsolásában” eljutott írása volt az egyetlen számottevő utalás rá;¹⁷ potenciális külügyminiszterként csak egy később bemutatandó cikk említette. Károlyi amerikai hírnevét 1914-es látogatásai alapozták meg. 1914 júliusában például a korábban már említett Konta Sándor Kossuth utódként emlegette őt a *New York Times* hasábjain a „MAGYAR FÜGGETLENSÉGHEZ AMERIKAI SZIMPÁTIÁT KERESVE” című írásában.¹⁸ Noha Wilson szóba sem állt vele (1914-ben és azután sem), az amerikai közvélemény érdeklődve figyelte Károlyi politikai pályafutását. 1916. évi pártalapítását a *New York Times* egy meg nem nevezett munkatársa „EGY ÚJ MAGYARORSZÁGÉRT AMERIKAI TERV ALAPJÁN” című cikkében ünnepelte.¹⁹ Ilyen jó sajtója még Apponyinak sem volt, őt ugyanis többször is németbarátnak titulálták. Az amerikai sajtó ijesztő, ám korántsem meglepő tájékoztatlanságát hűen tükrözi az a tény, hogy 1916 során többször is szárnyra kapott a hír, miszerint Apponyi lesz a Monarchia új washingtoni követe. Egy másik alkalommal a *New York Times* „előléptette” őt volt magyar miniszterelnökké.²⁰ Noha az amerikai sajtó Tiszát tartotta a Monarchia erős emberének (és a két ország kapcsolatai korántsem voltak felhőtlenek), Amerika-barát megnyilvánulásait is örömmel tudatta.²¹ A Tiszáról szóló következő cikkre szlethez aligha szükséges kommentárt fűzni: „December 15-i budapesti információk azt sugallják, hogy az osztrák-magyar miniszterelnök, Tisza gróf, felülbírálja vagy már felül is bírálta Burián báró döntését, ha az utóbbinak szándékában áll az Ancona elsüllyesztésével kapcsolatos amerikai követeléseknek eleget tenni.”²²

¹⁷ A *New York Times* 1917. február 21-i számában, a második oldalon: „ANDRÁSSY SZERINT NEM LÉPÜNK BE A HÁBORÚBA.”

¹⁸ A július 5-i szám vasárnapi mellékletében.

¹⁹ Az 1916. szeptember 7-i számban.

²⁰ Lásd az 1916. január 11-i és november 16-i számokat.

²¹ A *New York Times* 1916. szeptember 24-i számában: „TISZA USA IRÁNTI BARÁTSÁGOT HIRDET.”

²² A *New York Times* 1915. december 24-i számában.

Kevésé ismert tény, hogy két amerikai újságíró is megfordult Magyarországon 1916 során. Ők azonban, mintha csak a későbbi történészek munkáját akarták volna megkönnyíteni, nem arról írtak, amit Budapesten láttak, hanem a fenti kliséket foglalták össze. Henry Bayard Swope, a *New York World* munkatársa a háborús Európát bemutató cikksorozatának tizenharmadik részét szentelte Magyarországnak – anélkül, hogy bármi érdemlegeset mondott volna.²³ A másik tudósító William Christian Bullitt, az amerikai történelem egyik különleges alakja volt. A konzervatív és nem elsősorban humoráról közismert D. Shulzinger amerikai történész például Bullittot „elkényeztetett philadelphiai playboy”-nak nevezte. Az egyébként milliomos Bullitt a Yale-en végzett, író, újságíró és műkedvelő politikus volt: Wilson különmegbízottjaként Leninnel tárgyalt 1919-ben, Franklin Delano Roosevelt elnöksége idején pedig párizsi és moszkvai nagykövet volt. Újságírói karrierjét 1915-ben kezdte, amikor számos ironikus hangvételű cikkben kritizálta a Henry Ford által indított Békehajót. 1916-ban megnősült és feleségével Németországba és a Monarchiába utazott nászútra.²⁴ Bullitt tehetséges újságíró volt: remekül írt, jól kérdezett és helyesen „értelmezte” a választ – még akkor is, ha nem kapott választ. Szerencséje is volt, hiszen éppen akkor érkeztek Budapestre, amikor Románia hadat üzent a Monarchiának. Interjút készített a Monarchia „három erős emberével”: Tiszával, Apponyival és Andrássyval. Bullitt szerint Tisza elismerte, hogy ő kezdeményezte a háborút és hogy bizonyos szerb területeket akart megszerezni. Ezt erősítette meg egy hasonlóan „hiteles” interjú, melyet von Jagow német külügyminiszterrel készített.²⁵ Hazatérésük után Bullitt egész cikksorozatot írt a *Philadelphia Public Ledger* számára. Az október 19-i számban a következőket olvashatjuk: „Sikerült interjút készítenem a Habsburg monarchia három erős emberével és lejegyeztem a reakciójukat erre a csapásra [ti. a román hadüzenetre]. Augusztus 29-én beszéltem Apponyi Albert gróffal, a nagyszerű öreg arisztokratával, aki a magyar Parlamentben hivatalosan vezeti az Ellenzéki pártot. Augusztus 30-án találkoztam Andrássy Gyula gróffal, egy nagyszerű atya zseniális fiával, talán Ausztria-Magyarország legokosabb emberével, aki az ellenzék jelöltje Burian báró posztjára. Szeptember 3-án beszéltem Tisza gróffal, aki a Szerbiának küldött ultimátum megírása óta irányítja a kettős monarchia sorsát.” Ezután Bullitt idézi az Apponyival és Andrássyval készített interjút, melyből világosan látható, hogy nem azt írta le, amit hallott, hanem amit szeretett volna hallani. Ugyanakkor nem szabad egyetlen kézlegyintéssel elintézni Bullitt magyar témájú cikkeit, hiszen az utolsó, mely december 3-án jelent meg, kifejezetten érdekes elemeket is tartalmaz. Bullitt remek életképet fest a háborús Bécsről és Budapestről, helyi anekdotákat és vicceket mesél, elemzi a Monarchia gazdasági helyzetét, és választ kínál egy igen fontos kérdésre is: „Ember-tartalékaik végén járva,

²³ A november 16-i számban. A sors különös fintora, hogy a *World*-öt a magyar származású Joseph Pulitzer alapította, ám a lap a háború során élen járt a német és osztrák-magyar szabotőrök leleplezésében.

²⁴ Brownell, Will és Billings, Richard N.: *So Close to Greatness. A Biography of William C. Bullitt*. New York, 1987.

²⁵ Sterling Memorial Library, Yale Egyetem: Frank Lyon Polk iratai. Bullitt nem publikálhatta a Tisza és von Jagow interjúkat, ám ezeket Polknak, a State Department egyik magasrangú képviselőjének azért átadta.

gyors gazdasági romlás közepette, miért nem keresik a Monarchia vezető politikusai a különbsége lehetőségét? Azért nem, mert úriemberek. A mai »reálpolitika« korában egy ilyen kijelentés nevetségesnek tűnhet. Pedig igaz. A Habsburg-monarchia nem más, mint egy arisztokrácia, egy arisztokrácia minden visszasságával együtt, de minden értékével is... Feltettem a kérdést számos osztráknak és magyarnak, köztük Tisza, Andrássy és Apponyi grófnak: »Miért nem mentik a saját bőrtüket különbékével?« A válasz minden esetben ez volt: »Mert nem vagyunk sem olaszok, sem románok. Mi nem szegjük meg a szavunkat.«²⁶ Látható, hogy Bullitt nem sokat tett a magyarokat övező háború előtti klisék és mítoszok lerombolásáért. Azt pedig nyilvánvalóan meg sem hallotta, hogy a Monarchia azért sem köt különbékét, mert vezetői félnek a várható német megtorlástól. Bullitt ezekkel az írásaival Monarchia-szakértővé lépett elő és 1917-ben a State Departmenthez került tanácsadóként.²⁶

A fentiekből következik, hogy az amerikai közvélemény 1916 végére meglehetősen kedvezőtlen színben látta a Monarchiát, a magyarokkal kapcsolatos háború előtti sztereotípiákat pedig még a Budapesten járt amerikai újságírók is megerősítették. Ez a helyzet annyiban változott 1917 folyamán, hogy megjelentek a Monarchia feldarabolását követelő első írások a francia Andre Cheradame és Theodore Roosevelt tollából, és Tisza bukását követően az egekig szökött a várakozás, hogy Budapesten forradalom lesz, és Magyarország kiválása a Monarchiából Németországot is megadásra kényszerítheti. Ennek azonban Magyarországon nem volt valódi esélye, és Wilson elnök sem mutatott különösebb érdeklődést a dolog iránt. Ahogyan azt már a bevezetőben jeleztük, a Németországnak küldött amerikai hadüzenet nem hozott döntő változást a sajtó Magyarország-képében. Éppen ellenkezőleg, a *New York Times* 1917. április 15-i számában megjelent egy azonosíthatatlan Dr. Gerster „MAGYARORSZÁGON NEM ÉNEKLIK A GYŰLÖLET HIMNUSZÁT AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ELLEN” címet viselő hosszabb írás. Ebben a szerző a tradicionális amerikai-magyar barátságra hivatkozott és Washington budapesti, valamint Kossuth clevelandi szobrát említette ennek bizonyítékeként. Azzal érvelt, hogy Magyarországot az orosz agresszió kényszerítette a háborúba: „Magyarországnak választania kellett, hogy Ausztriához és Németországhoz csatlakozik, vagy Oroszország elnyeli.” Végül (egyébként természetesen hamis) párhuzamot vont a Magna Carta és az Aranybulla között, és írását azzal zárta, hogy a magyarok mindennél jobban akarják a békét.

Gerster írásánál azonban sokkal fontosabbnak bizonyult Cheradame és Roosevelt Monarchia-ellenes kampánya. Cheradame szoros kapcsolatban állt a Robert William Seton-Watson és Henry Wickham-Steed nevével fémjelzett angliai New Europe (Új Európa) csoporttal,²⁷ azonos nevű folyóiratuk első számában cikke is jelent meg. Cheradame már a századfordulón felszólalt a Berlintől a Perzsa-öbölíg terjedő német birodalom terve ellen. Amikor Naumann *Mittel Europa* című műve megjelent, Cheradame akcióba lendült. Öt hosszabb tanulmányt írt a *The Atlantic*

²⁶ Brownell és Billings: op. cit. 67.

²⁷ Erről magyarul lásd: Jeszenszky Géza: Az elveszett presztízs. Magyarország megítélésének megváltozása Nagy-Britanniában (1894–1918). 2. kiad. Budapest, 1994.

Monthly számára, és három propagandakötete is megjelent az újjvilágban.²⁸ Ezekben leplezte a „pán-germán összeesküvést” és azt állította, hogy az már „az Egyesült Államok önálló létezését fenyegeti.”²⁹ Szerinte az osztrákok, magyarok, törökök és bolgárok a németek vazallusai, és „Pán-Germánia összefűzésének leghatékonyabb módja” az, hogy „tudományosan megszervezzük a németek és magyarok által elnyomott közép-európai népek felkelését.”³⁰ A magyarországi helyzetről a következőket írta: „A 10 millió magyar közül – s ezt a Szövetséges Országokban kevesen tudják – 9 millió szegény mezőgazdasági munkás, akiket cinikusan kizsákmányol egymillió nemes, pap és hivatalnok. Ez a 9 millió magyar proletár nagyon vágyik a békére... Képesek volnának akár az utolsó pillanatban is fellázadni feudális elnyomóik ellen, ha a Szövetségesek, helyesen felmérve ezen szegény magyaroknak a társadalmi helyzetét, biztosíthatnák őket arról, hogy az Antant győzelme véget vetne annak az agrárius és feudális rendszernek, melyben szenvednek.”³¹ Cheradame magyarellenessége csupán a „pán-germán összeesküvéssel” szembeni ellenérzéseinek mellékterméke volt, nem pedig központi témája az írásainak. Ezek az idézetek inkább illenének a Monarchia feldarabolását követelő propagandakiadványokba – s ezt bizonyítja az a tény is, hogy Theodore Roosevelt, aki 1917 során szintén szót emelt a Monarchia ellen, elutasította Cheradame minden közeledési kísérletét.³²

Roosevelt a háború kitörése és 1919 januárjában bekövetkezett halála között Wilson vezető politikai ellenfele volt. Az exelnök elsősorban a *Kansas City Star* hasábjain támadta Wilson politikáját, Németországot és a Monarchiát. Első és egyetlen részletes európai rendezési tervét azonban a *The Metropolitan* 1917. júliusi számában publikálta. 11 pontja közül három is érintette Magyarország jövőjét:

5. A csehek és a Csehországon kívül élő közeli rokonaik alkossanak új népközösséget.
6. A délszlávokat Nagy Szerbiába kell tömöríteni.
7. Kísérletet kell tenni arra, hogy a magyarok és románok tömegeit egy-egy független nemzetben hagyjuk.

Ennél többet a Roosevelt által mellékelte térkép sem árul el. A *Nemzeti erő és nemzetközi kötelesség* (1917) című kis kötetében pedig a következőket olvashatjuk: „A háború bebizonyította, hogy Ausztria Németország alárendelt szövetségesevé és a

²⁸ A *The Atlantic Monthly*-ban megjelent írásai: „The United States and Pan-Germanism” (1917. június); „The Fallacy of a German Peace” (1917. november); „How to Destroy Pan-Germany” (1917. december); „The Fundamentals of the Situation” (1918. április); „Pacifism as an Auxiliary of Pangermanism” (1918. augusztus). Kötetei: *The Pangerman Plot Unmasked*. New York, 1917; *Pan-Germany: The Disease and Cure*. Boston, 1918.; *The United States and Pangermania*. New York, 1918.

²⁹ Az 1917. júniusi cikkben, a 721. oldalon.

³⁰ Library of Congress: Theodore Roosevelt iratai: Levelezés: Cheradame Roosevelthez intézett, 1918. július 2-án kelt leveléből.

³¹ Az 1917. decemberi cikkben, a 829. oldalon.

³² A washingtoni Kongresszusi Könyvtárban található, korábban már idézett Roosevelt iratok tanúsága szerint a levelezés meglehetősen egyoldalú volt, Cheradame csak ritkán kapott választ az exelnöktől.

szabadság és civilizáció ellenségévé vált. Ha nem törekszünk minden áron arra, hogy Ausztriát és Törökországot feldaraboljuk, és nem ragaszkodunk az ebben a két országban élő nemzetiségek teljes önállóságához, akkor minden, amit arról mondunk, hogy a »világot biztonságossá tesszük a demokrácia számára« nem egyéb, mint képmutatás.” A *Kansas City Star* 1917. december 7-i számában megjelent vezércikkében Roosevelt a Monarchiának küldött amerikai hadüzenetre reagált: „Az Osztrák-Magyar és a Török Birodalmat, ha a világot akár csak részben is biztonságossá akarjuk tenni a demokrácia számára, fel kell darabolnunk... Csak így szolgáltatunk igazságot a németek, magyarok és törökök által elnyomott népeknek.” További hasonló idézetek helyett³³ érdemes inkább arra rámutatni, hogy a Monarchia feldarabolása Roosevelt terveiben is csak másodlagos szerepet töltött be, és Cheradame-hoz hasonlóan ő sem javasolta a többségében magyarok lakta területek elcsatolását.

Az 1917. év szenzációs magyar témája az amerikai sajtóban azonban nem Cheradame vagy Roosevelt kampánya volt, hanem Tisza nyári bukása és az azt követő találgatások. 1917. május végén Tisza a választójogi vita során lemondott, és a magyarországi eseményeket forradalomnak nevezte. Esterházy Móric gróf átmeneti kormányát Wekerle sokadik miniszterelnöksége követte, mely egészen a háború végéig tartott. Az amerikai közvélemény, szokásos „éleslátással,” mindezt egy közelgő forradalom előjátékaként értékelte. A *New York Times* 1917. szeptember 16-i számában megjelent Konta-interjú („MAGYARORSZÁG KETTÉTÖRHETI A TEUTON GYŰRŰT”) szerint: „Magyarország békét akar. Magyarország, ha akarná, 24 órán belül forradalmat csinálhatna, ám látja, hogy az Egyesült Államok hadbalépése... garantálja azt, hogy Magyarország... hamarabb éri el céljait a közelgő békével, mint forradalmi úton.” Erdély elcsatolásának tervével kapcsolatban Konta csak annyit jegyzett meg, hogy mielőtt az megtörténne, „minden magyar nő is a lövészárokba vonul.” Károlyit jelölte meg a majdani önálló Magyarország vezetőjeként, és ismét Kossuth utódjának nevezte őt. Eközben a magyar származású Bagger-Szekeres Jenő a *New Republic* hasábjain üdvözölte a „MAGYAR FELLÁNGOLÁS”-t, és azt állította, hogy Magyarország hamarosan véget vet a háborúnak. Szerinte ennek egyetlen feltétele az, hogy a szövetségesek garantálják az ország területi integritását. Ez az új önálló Magyarország csatlakozna a Kossuth által megálmodott dunai konföderációhoz és gátat szabna a további német terjeszkedésnek.³⁴

A magyarokkal kapcsolatban égisz szökő és irreális várakozásba azonban más hangok is vegyültek. A *New York Times* egyik vezércikke – 1917. szeptember 18: „MAGYAR »DEMOKRATIKUS VONAL«” – például Wekerlét és Esterházyt is támadta: „Reformálgassák nyugodtan a választójogot, ahányszor csak akarják, míg a magyar kisebbség uralkodik Magyarországon. A magyarországi választójog egyetlen őszinte és hatékony reformere a »katonai döntés«. Nem Wekerle, a tűzoltó miniszterelnök, nem is az utóda, bárki is legyen az, hanem Cardona tábornok [az olasz hadsereg főparancsnoka] fogja elhozni a demokráciát Ausztriába és Magyarországra.”

³³ Lásd: Stout, Ralph (szerk.): Roosevelt in the Kansas City Star. Wartime Editorials by Theodore Roosevelt. Boston és New York, 1921.

³⁴ Szeptember 22-i szám, 211-13. oldal.

Az amerikai szerb Voyslav M. Yovanovitch a *New Republic*-ban támadta Bagger-Szekeres korábban bemutatott írását. Szerinte a „demokratikus Magyarország” csak mítosz, melyet a Függetlenségi Párt 1906 és 1909 között már lejáratott, s nincs egyetlen magyar politikus sem, aki a demokráciát az ország nem magyar lakóira is kiterjesztené. Cikkét azzal a felhívással zárta, hogy a „demokratikus Magyarország” helyett a Monarchiában élő „harmincmillió szövetségest” (ti. a nemzetiségeket) kellene támogatni.³⁵ A magyarokkal szembeni ellenérzéseket, a nemzeti hovatartozáson kívül, az váltotta ki, hogy eljutott Amerikába Esterháznak *Az Est* 1917. június 10-i számában megjelent azon kijelentése, miszerint „Magyarországon a demokrácia csak magyar demokrácia lehet,” és híre ment annak is, hogy Wekerle elődje választójogi politikájának folytatását ígérte.

A magyar forradalommal kapcsolatos tervek a legfelső politikai körökben is szóba kerültek. 1917 decemberében az akkor Olaszországban állomásozó Firello H. LaGuardia (a későbbi híres New York-i polgármester, az ő nevét viseli a város egyik repülőtere is) azt javasolta a State Departmentnek, hogy titokban támogassák Károlyit és robbantsanak ki forradalmat Magyarországon. Ezt a tervet Thomas Nelson Page római követ „igen figyelemreméltónak” tartotta, Wilson viszont, 1918. január 1-jén kelt Robert Lansing külügyminiszternek írt levelében kereken elutasította.³⁶ Az elnök ugyanis, ahogyan azt már a bevezetőben vázoltuk, ekkor már más politikát folytatott.

A felismerés, hogy mégsem lesz forradalom Magyarországon, új tendenciák előtt is megnyitotta az utat 1918 első hónapjaiban. 1918. február 10-én az amerikai Cseh-Szláv Sajtóiroda első nyilatkozata napvilágot látott a *New York Times*-ban: G. H. Mika és Charles Pergler, az iroda vezetői nyíltan bírálták Wilson híres 14 pontja (1918. január 8.) közül a tizediket, mely a Monarchia népeinek önálló fejlődését követelte. Ők ennél is többet akartak: azt, hogy ezek a népek maguk dönthessenek a sorsukról. Ugyanezen újság március 17-i számában a román származású K. Bercovici megdöbbenően és hangon bírálta a „MAGYAR VILÁGURALMI TÖREKVÉSEK”-et: „A magyarok kegyetlensége és intoleranciája éppen annyira közmondásos a Balkánon, mint arroganciájuk és ostobaságuk. Hosszú karjaival, ólábaival, gonosz szájával és mélyen ülő szemével a magyar a történelem tipikus vadembere. Teuton testvéréhez hasonlóan hitvány szolga és rettenetes úr... [A háború után] ezen alig leplezett barbárok régen elfojtott örült szenvedélye és vérszomja szabad teret kap majd.” Ezt a szerző egyetlen módon látta elkerülhetőnek: egy föderatív balkáni liga megelőzné a további háborúkat és megkímélné a balkáni népeket a teuton, török és magyar »kultúrától«. Bármennyire is megdöbbenő ez az írás, hangsúlyozni kívánjuk, hogy hasonló „alkotás” sem korábban, sem később nem jelent meg egyetlen vezető amerikai napilapban sem.

³⁵ November 10-i szám, 48–49. oldal.

³⁶ National Archives: State Department iratok: M 708, 3. tekercs.

1918 májusában az amerikai sajtó „felfedezte” a Szibériában kulcsszerepet játszó csehszlovák Légiót.³⁷ A cseh „anabasis” Wilson látványos politikai fordulatával együtt a Monarchia elnyomott népei mellé állította az amerikai közvéleményt – a sajtót erősen cenzúrázó Tömegtájékoztatási Bizottság (Committee on Public Information, Wilson 1917. áprilisban felállított propaganda-minisztériuma) hathatós közreműködésével.³⁸ Ekkor a fő vonal „a szlávok felszabadítása” és az éppen (szintén nem véletlenül) Amerikában tartózkodó Masaryk dicsőítése volt – a Magyarországról alkotott kép végső átértékelése ennek a folyamatnak csupán mellékterméke. A *New York Times* 1918. június 30-i vezércikke, mely a szintén New York-i *Evening Post* egy magyarbarát írására reagált, a következőket tartalmazta: „Ahelyett, hogy a Kossuth legendával és a békeszerető magyarok tündérmeséjével etetnénk őket, »minden iskolásnak« meg kell tudnia az igazságot. Tudnia kell azt, hogy Magyarország 22 millió lakosa közül csak 9 millió magyar, 13 millió pedig nem magyar, akiket rendszeresen igazságtalanul, elnyomva és kegyetlenül kezelnek a magyar mánások és az uralkodó kaszt... Kevés különösebb mítosz létezik, mint a szabadságszerető magyaroké...” A háború előtti romantikus-idealizált Magyarország-kép lerombolása szintén a *New York Times* hasábjain ment végbe. Egy 1918. október 28-i vezércikk, „FŐ-MAGYAROK” címmel, egyenként vizsgálta a vezető magyar politikusokat. Tiszáról ezt olvashatjuk: „Egy hónappal trónra kerülése után Hübele Károly kirúgta Burián István bárót, a háború kezdeményezőjének és a fő-magyar abszolutistának, Tisza grófnak a visszhangját, és Czernin grófot nevezte ki osztrák-magyar külügy-miniszterré.” A következő célpont Andrássy volt, a Monarchia utolsó külügy-minisztere: „Az öreg Andrássy gróf, Bismarck és Gorcsakov társa és riválisa, acélember volt, és acélpolitikát folytatott. Gyula gróf csak papírmasé. Ami a tehetségét illeti, ő a magyarok magyarja.” Végül Apponyi is sorra került: „Apponyi az a túlzottan is notórius oktatásügyi miniszter, aki bezáratta a szerb iskolákat, aki megtiltotta a román tanítóképző főiskolák újraindítását, akinek »mindenütt a magyar nemzetállam megerősítése a célja«, aki vallási és oktatási kérdésekben minden módon, fenntartások nélkül magyarosításra törekszik.” S a cikk utolsó gondolata: „Vad az a dőreség, mely az Andrássy és Apponyi féle hunkereket állítja előtérbe egy elaggott állam vajúdája során.”³⁹

Ugyanekkor a korábban már említett Bagger-Szekeres Jenő ismét szót kapott, s ezúttal is a *New Republic*-ban. „MERT MAGYAR VAGYOK” című, július 20-án megjelent írásában azt javasolta, hogy a szövetségesek csatolják el Magyarországtól a nem magyar többségű területeket, mert csak ez lehet a háború utáni regionális

³⁷ Ebben az addig a Monarchia kérdését szinte egyáltalán nem is tárgyaló *Washington Post* járt az élen. Lásd: Bennett, Ira E. (szerk.): Editorials from the Washington Post, 1917–1920. Washington, 1921.

³⁸ Ennek részleteiről lásd: Glant Tibor: The War for Wilson's Ear: Austria-Hungary in Wartime American Propaganda. *Hungarian Studies Review*, 1993/1–2. 37–39.

³⁹ Észre kell vennünk, hogy ezeket a sorokat nem amerikai újságíró írta (erre elsősorban a cikk erőltetett nyelvezete, illetve a benne lévő információ pártossága és a nemzeti sérelmeket tükröző volta enged következtetni), vagy ha igen, akkor hathatós segítséget kapott a Monarchia feldarabolásának Amerikában tartózkodó híveitől, talán magától Masaryktól (ugyanakkor az is elképzelhető, hogy Masaryk a cikk szerzője).

együttműködés záloga: „Hiszek a szövetségesek győzelmében és a csehszlovák és jugoszláv függetlenségben – nem annak ellenére, hogy magyar vagyok, hanem azért, mert magyar vagyok. És hiszem, ... hogy eljön a nap, amikor minden honfitársam így gondolkozik majd.” Aligha vitatható, hogy 1918 nyarán még egyetlen vezető magyar politikus sem vállalta volna ezt a programot⁴⁰ – ugyanakkor az a tény, hogy Bagger-Szekeres, aki magyar volt és magyarnak vallotta magát, szabadon és a nyilvánosság előtt fejthette ki nézeteit, azt bizonyítja, hogy még akkor is lehetőség lett volna egy amerikai magyar sajtókampányra. Erre azonban, elsősorban a Dumba-ügy kapcsán korábban már vázolt problémák miatt nem került sor.

Ádám Magda, Ormos Mária, valamint Jeszenszky Géza magyarul is olvasható tanulmányaikban bemutatták, hogy Franciaországban és Angliában a „demokratikus Magyarország” koncepcióját már a háború kitörése előtt ártértékelték. A végül a szövetségesek oldalán hadba lépő Amerikai Egyesült Államokban erre csak a világháború során, pontosabban 1918-ban került sor. Ezt elsősorban azzal magyarázhatjuk, hogy az újvilág vezető hatalma semmilyen módon nem kötődött a Duna-medencéhez, annak sorsa számára huszadrangú kérdés volt. A Magyarországról alkotott háború előtti kép ártértékelése jelentős mértékben szolgálta a Wilson kormány hazai politikáját is, és nem bizonyult tartósnak. A fegyverszünet aláírását követően Károlyi került kormányra, kikiáltották a független Magyar Köztársaságot, és az utódállamok megindították területszerző háborújukat Magyarország ellen. Ezekről és a további eseményekről azért olvashatott az érdeklődő amerikai viszonylag pontos beszámolókat, mert 1918 decembere és 1920 nyara között számos amerikai tudósító (köztük a korábban már említett Simonds és a regényíró Kenneth Roberts is) megfordult Magyarországon, ugyanakkor a magyarok is megkezdték külföldi propagandakampányukat a várható területi veszteségek, majd a trianoni békedekretum ellen. Ennek következtében újjáéledt a magyarok iránt érzett korábbi szimpátia, mely a visszatérő érdektelenség mellett a húszas évek fő tendenciájának tűnik, s ezt mutatja ezt az 1928-ban New Yorkban felavatott Kossuth-szobor is.

⁴⁰ Az Amerikában közismert Vladislav R. Savic a *New Republic* augusztus 24-i számában „MERT JUGOSZLÁV VAGYOK” címmel válaszolt Bagger-Szekeresnek: „Ha a magyarok mind úgy gondolkoznának, mint Mr. Bagger, akkor könnyen megoldhatóak volnának a köztük és a szlávok között fennálló területi viták.” A cikk végén pedig: „A magyarok itt Amerikában nagy szolgálatot tennének maguknak és a világnak is, ha szervezeten lépnének fel, és követelnék a Magyarországon élő összes nép teljes függetlenségét és egyenlőségét.”

TIBOR GLANT

*Ungarn in der amerikanischen Presse
während des Ersten Weltkriegs*

In der Studie werden jene Schriften aus den führenden amerikanischen Tages- und Wochenblättern dargestellt und analysiert, die sich im Ersten Weltkrieg mit Ungarn beschäftigen. Verfasser weist darauf hin, daß sich nur ein geringer Teil der englischsprachigen Presse mit Ungarn, der Monarchie und mit den Bestrebungen und dem Schicksal der da lebenden Völker auseinandersetzt. Er stellt fest, daß die amerikanische Presse und die öffentliche Meinung das durch den Kossuth-Mythos gelegentlich idealisierte Ungarn-Bild im Gegensatz zu England und Frankreich nicht um die Jahrhundertwende, sondern erst während des Krieges umwertete. Ferner wird dargelegt, daß die Vertreter der amerikanischen Presse Ungarn bezüglich erschreckende Unwissenheit zeigten und oft in Klischees dachten. Die einzige Ausnahme bilden die Schriften von Apponyi in der New York Times im Jahre 1915. Die Wende bedeutete nicht der Eintritt der USA in den Krieg, sondern der Sturz von Tisza im Jahre 1917: die Amerikaner hofften auf eine Revolution in Ungarn, und da sich diese Hoffnung nicht erfüllte, waren sie offensichtlich enttäuscht. Erst dann erschienen die ersten wirklich kritischen Schriften über die Ungarn. Nach der politischen Wende von Wilson (der Präsident entschied im Frühsommer 1918 über die Aufteilung Ungarns) wurde die amerikanische Presse – unter der Kontrolle des Propagandaministeriums von Wilson – offen monarchie- und ungarnefeindlich, wobei das slawische Pressebüro und Masaryk eine wichtige Rolle spielten. Die Schrift von Jenő Bagger-Szekeres vom Sommer 1918 weist gleichzeitig darauf hin, daß eine maßhaltende und organisierte ungarische Pressekampagne selbst in der letzten Etappe des Krieges möglich gewesen wäre. Die Frage aber, warum es dazu nicht kam, weist weit über die Rahmen dieser Studie hinaus. Abschließend wirft der Verfasser auf, daß im Ungarn-Bild der Amerikaner infolge der Ereignisse des Jahres 1919 und des Friedensdekrets von Trianon wieder eine günstige Wende eintrat – dies soll aber, zusammen mit der Untersuchung der Zwischenkriegszeit, das Thema einer anderen Studie sein.

TIBOR GLANT

Hungary in the American Press during World War I

The paper considers and analyses articles on Hungary in leading American daily and weekly papers during World War I. The author points out that only a fraction of the English language press wrote about Hungary, the Austro-Hungarian Monarchy, and the lives and wishes of the peoples living there. He claims that the American press and the American public reassessed the occasionally over-idealized image of Hungary, which had developed as a result of the myth of Kossuth, only during the War – unlike in England and France, where this change of attitude had taken place at the turn of the century. The author points out that American

journalists often proved shockingly uninformed, and frequently used clichés in connection with Hungary. The writings of Albert Apponyi, published in *The New York Times* in 1915, were the only exception.

The change of attitude was not caused by the United States joining the war, but by the fall of Hungarian premier István Tisza: the Americans then expected a revolution in Hungary, and its failure to break out obviously disappointed them. It was then that the first writings really critical of Hungary and the Hungarians were published. Following the political turn of President Wilson, who decided to have the Monarchy carved up in the summer of 1918, the American press, under the supervision of Wilson's propaganda Department, became openly anti-Monarchy and anti-Hungarian, the Slav press bureau and Masaryk playing an important part in that. At the same time, the writing of Jenő Bagger-Szekeres, published in the summer of 1918, indicates that a moderate and well-organized Hungarian press campaign would have been possible even in the last phase of the War. However, a consideration of the causes of why this never materialized falls outside the scope of the present essay.

Concluding his paper, the author says that the image of Hungary for Americans changed favourably as a result of the events in 1919 and the peace treaty of Trianon – but this, as well as the period between the two world wars, is again the subject of another essay.